

Tartu Ülikool
Sotsiaalteaduste valdkond
Ühiskonnateaduste instituut
Infoühiskond ja sotsiaalne heaolu
Sotsiaaltöö ja sotsiaalpoliitika eriala

Elisabeth Pahk

**LASTE SUBJEKTIIVSE HEAOLU LANGUSEST PANDEEMIA AJAL: LAPSED
SELGITAVAD JA ANNAVAD NÕU**

Bakalaureusetöö

Juhendaja: PhD Dagmar Kutsar

Tartu 2022

Olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik töös kasutatud teiste autorite tööd, põhimõttelised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

Elisabeth Pahk

23.05.2022

ABSTRACT

On deteriorating subjective well-being of children during the COVID-19 pandemic: Children clarify and give advice

The International Study of Children's Well-Being (Children's Worlds) in its Supplement study on COVID-19 pandemic impacts in children's lives revealed the deteriorating subjective well-being during the pandemic as an important research evidence. Different authors have reported about deteriorating mental health of children during the pandemic. I took the challenge to speak with children as experts of their own lives to know more about this phenomenon from the children's perspectives. I set three research questions: (1) what do children mean under the term 'well-being'; (2) what do children speak about bad and good experiences during the pandemic; (3) what are the critical moments that adults could learn from the pandemic; (4) what are the recommendations that adults should follow during next breakouts of the pandemic. The aim of the present Bachelor's Study is to give an overview about children's explorations about the deteriorating subjective well-being of children during the pandemic. I applied qualitative approach and carried out three focus group interviews among children in the age range of 10-13 years in February 2022.

The study revealed that the outburst of the pandemic caused major changes in children's everyday life. The main domain of change was school. Children spoke about distance learning, lowering grades, confusion from the total change of the learning environment, etc. They also related the deteriorating well-being with changes in their customary life-style in terms of limited opportunities of doing hobbies and restrictions of meeting friends. Children noted family as the second life domain that could deteriorate subjective well-being if there was too much time to spend with family members. Last and not least, children complained about adults' decisions that sometimes were made with rush and without considering children's needs. Children recommended everybody to be cautious with the virus and wished to stay all at good health.

The study is a part of the research project „Vulnerability in childhood and vulnerable subjectivity: interdisciplinary comparative perspective“ (PRG700 of the Estonian Research Council) and the Children's Worlds international network project.

Keywords: subjective well-being, children, COVID-19, pandemic, school

SISUKORD

ABSTRACT	3
SISSEJUHATUS	5
I TEOORIA.....	7
Heaolu käsitlused.....	7
Laste heaolu COVID-19 pandeemia ajal	8
Probleemi püstitus ja uurimisküsimused	10
II METOODIKA.....	12
Metodoloogia valik.....	12
Teoreetiline lähtekoht.....	12
Andmekogumismeetod.....	14
Uurimuses osalejad	14
Uurimuse käik.....	15
Uurimuse eetilised probleemid	16
Analüüsimeetod.....	16
Urija refleksiivsus	17
III TULEMUSED	18
1. Lapsed selgitavad, mis on nende jaoks heaolu.....	18
2. Lapsed räägivad muutustest seoses pandeemiaga	19
2.1 Pandeemiast üldiselt.....	19
2.2 Pandeemiaga seotud muutused laste elustiilis	19
2.3 Pandeemiaga seotud muutused koolis	21
3. Laste soovitud täiskasvanutele ja eakaaslastele	23
3.1 Laste soovitud poliitikutele	23
3.2 Laste soovitud rahvale	24
3.3 Kuidas aidata mures/hirmus kaaslast	24
IV JÄRELDUSED	26
KOKKUVÕTE	28
KASUTATUD KIRJANDUS	29
LISAD.....	32
Lisa 1. Intervjuu kava.....	32
Lisa 2. Koodipuu	33

SISSEJUHATUS

Noored suhtlevad erinevates eluvaldkondades- perekond, sõprusrühmad, kool, kogukonnad ja tehnoloogia, kõik need mõjutasid COVID-19 ajal nende heaolu (Kutsar ja Kurvet-Käosaar, 2021). Teadlased kogu maailmas (nt Lee, 2020; Jiao jt 2020; Kutsar ja Kurvet-Käosaar, 2021) on leidnud, et COVID-19 pandeemia järgne ühiskondade sulgemine on mõjutanud noorte elusid. Pandeemia teisel aastal, 2021. aasta kevadel olid koolid kaugõppel, poed, teatrid, kinod ja kõik ülejäänud meelelahutusasutused olid suletud, maski kandmine avalikes kohtades oli kohustuslik ja 2+2 reegel uuesti kasutusel. Võrreldes 2020. aasta kevadega üritas valitsus 2021. aastal ühiskonda nii avatuna hoida kui võimalik. Valitsuse peamine eesmärk oli ära hoida tervishoiu lagunemist. Levis arvamus, et noored on süüdi viiruse leviku suurenemises, sest nemad liikusid vabalt ringi ega olnud nõus ennast vaksineerima. Aasta pärast pandeemia algust oli ärevuse tase võrreldes esimese lainega vähenenud, aga väsimus ja rahulolematuse piirangutega tekitasid vaimseid terviseprobleeme noorte ja laste seas (Kutsar ja Kurvet-Käosaar, 2021).

Rahvusvahelise uuringu „Children’s Worlds“ andmetel (Children’s Worlds Supplement Study, 2022) hindasid lapsed oma rahulolu pandeemia eelse ajaga võrreldes madalamaks. Pandeemia negatiivseid mõjusid laste heaolule on välja toonud ka paljud autorid (Kutsar ja Kurvet-Käosaar, 2021; Lee, 2020; OECD, 2020; Stoecklin jt, 2021). Mind hakkasid huvitama, kuidas lapsed ise seletavad heaolu muutumist pandeemia ajal ja millist nõu nad annavad täiskasvanutele, et laste heaolu muutus oleks sarnases olukorras väiksem.

Käesoleva uurimuse eesmärgiks on anda ülevaade pandeemia ajal laste subjektiivse heaolu kahanemise tõlgendustest laste endi vaates. COVID-19 pandeemia on uus teema, aga uurimusi on juba päris palju. Senistes uurimustes ei ole palju uuritud laste endi tõlgendusi nende heaolust pandeemia ajal vaid need on täiskasvanute tõlgendused laste heaolust. Minu töös on uuritud just laste endi tõlgendusi pandeemiast. Bakalaureusetöös on kasutatud kvalitatiivset uurimisviisi. Uurimuse viisin läbi 2022. aasta veebruaris ühe väikese maakooli õpilastega.

Lisaks bakalaureuse kraadi taotlemisele täidab käesolev uurimus ka Children's Worlds pandeemiaaegse eriuuringu ülesandeid, vahendades laste käsitusi pandeemiaaegse subjektiivse heaolu languse asjaolude kohta. Uurimuse läbiviimist toetas ETAG (PRG700).

I TEOORIA

Teooria osas annan ülevaate kolmest teemast. Esimeseks teemaks on heaolu käsitlused, teiseks toon välja näiteid varasemate uurimuste abil laste heaolu muutustest COVID-19 pandeemia ajal ning viimaseks teooria osa teemaks on probleemi püstitus ja uurimisküsimused.

Heaolu käsitlused

Heaolu sisaldab rohkemat kui ainult materiaalne sissetulek, töö ja kodu, heaoluks võib nimetada ka sotsiaalset sidusust, turvalisust, kodanikuaktiivsust, haridust kui ka eluga rahulolu (OECD, 2018). Lihtsamalt öeldes on heaolu 'kuidas meil läheb' üksikisikuna, kogukonnana ja riikidena, lisaks hõlmab see aspekte, mis on meile endile kui ka ühiskonnale olulised (Soffia ja Turner, 2021). Heaolu saab mõõta objektiivsel ja subjektiivsel viisil. Kui 1960. aastal hakati sotsiaalseid näitajaid välja töötama, siis aruteludes objektiivse ja subjektiivse üle toodi välja küsitavusi, kas käsitlused on kooskõlas tegelikkusega (Casas, 2019). Võib juhtuda, et nähtuse objektiivsed ja subjektiivsed andmed on erinevad ning kui kasutada ainult objektiivset vaadet, siis annab see sotsiaalsest tegelikkusest ainult ühekülgselt pildi (Casas, 2019). Aastate pärast hakati arutama, kumb mõõtmisviis on õige, kas objektiivne või subjektiivne, peagi jõuti järelduseni, et kumbki ei eksi, sest hinnang võib erineda hindaja positsioonist (Casas, 2019).

Objektiivne heaolu näitab välist vaadet inimesele ja isikut käsitletakse kui objekti, kuid subjektiivne heaolu näitab, kuidas asjad subjekti (uuritava) endi vaate ja kogemuste kaudu on (Kutsar ja Soo, 2020). Diener, Oishi ja Lucase (2002) määratluse kohaselt on subjektiivne heaolu inimeste emotsionaalsed ja kognitiivsed hinnangud nende elule, hõlmates seda, mida inimesed nimetavad õnnelikkuseks, rahuks, rahuloluks ja eluga rahuloluks. Inimese dispositsioonid, näiteks ekstraversus, neurootilisus ja enesehinnang võivad subjektiivset heaolu märkimisväärselt mõjutada, subjektiivse heaolu pikaajalist taset võivad mõjutada ka elutingimused (Diener jt, 2002).

Laste heaolu on harjutud mõõtma nn objektiivselt, näiteks missuguseid haiguseid nad põevad, millistes elamistingimustes elavad ja kas nad õpivad või töötavad (Kutsar ja Soo, 2020). Rahvusvahelistes aruannetes hakati laste subjektiivse heaolu näitajaid kajastama 2012. aastal (Kutsar ja Soo, 2020). Subjektiivse heaolu mõistet hakati kasutama peamiselt täiskasvanutele mõeldud uuringutes, lisaks viidi läbi järjest rohkem alaealistele mõeldud uuringuid (Kutsar ja Soo,

2020). Käesolevas uurimuses on lähtekohaks subjektiivne heaolu ja täpsemalt eluga rahulolu hinnang.

Laste heaolu COVID-19 pandeemia ajal

Pandeemia tulek oli laste ja kogu ühiskonna jaoks väga ootamatu ja tekitas eludes mitmeid muutuseid. Varasemalt on palju tehtud uurimusi laste heaolu kohta, kuid siiani on tihti laste heaolu hinnatud vaid täiskasvanud. Edasises peatükis toon välja erinevate teadlaste, kirjanike ja organisatsioonide COVID-19 pandeemia uurimusi.

Save the Children tegi rahvusvahelise uurimuse 46s riigis pandeemia mõjust lastele ja nende vanematele (Munir, 2021). Munir (2021) kirjeldab, et uurimuses tuli välja kuidas pandeemia mõjus turvalisusele, haridusele, tervishoiule ja majandusele. Üle 80% vastanutest tõdesid, et pandeemia on mõjunud nende tervishoiu ligipääsetavusele ning 62% vastanutest, et pandeemia on mõjunud nende tervislikule söögilauale, sest söögi hinnad on kõrged. OECD (2020) uuring viitab sarnastele leidudele.

Munir (2021) toob välja, et hea vaimne tervis lapsepõlves mõjutab ka head vaimset tervist täiskasvanueas. Ärevus pandeemia ümber on nähtavalt laste vaimset tervist mõjutanud (Munir, 2021). OECD (2020) uurimuses selgub, et pandeemia ja ühiskonna lukustamine on mõjutanud laste vaimset tervist, leiti ka, et koolide sulgemine avaldas lastele kahjulikku hariduslikku ja arengulist mõju. Lee (2020) sõnul kannatavad enim juba varasemalt vaimse tervise probleemidega lapsed, 83% lastest nõustusid, et nende tervis on peale COVID-19 tulekut veelgi rohkem halvenenud, sest kättesaadavus vaimse tervise toele on vähenenud. 2021. aasta kevadel läbiviidud intervjuudes leidsid Kutsar ja Kurvet-Käosaar, et laste vaimne tervis on muutunud ja vanemad ei mõista nende muresid, seetõttu tuli lastel rohkem pöörduda psühholoogide poole (Kutsar ja Kurvet-Käosaar, 2021). Kui lastelt küsiti liikumispriirangute ajal halbade asjade kohta nende elus, siis vastustes oli sagedasti kasutusel sõna 'kaugus', siin mõeldakse kaugus koolist ja kaugus sõpradest (Stoecklin, Gervais, Kutsar, Heite, 2021). Hirm pandeemia kohta uurida, vähene uni, klammeduvus ja depressioon olid laste seas levinud nähtused pandeemia ajal (Jiao jt, 2020). Pandeemia negatiivne mõju vaimsele tervisele võib olla pikaajaline (Lee, 2020). Samasuguseid mõjusid avastati ka vanemate täidetud küsitluses, et depressioon, ärevus, vähene uni, õudusunenäod, vähene söögiisu, klammerdumus ja füüsiline ebamugavus olid lastel sageli esinevad nähtused (Jiao, Wang, Liu, Fang, Jiao, Pettoello-Mantovani, Somekh, 2020). Jiao jt (2020) artiklist

tuli välja, et peamiselt on 3-6 aastased lapsed lähedaste nakatumise tõttu hirmul, vanemad lapsed on vähem hirmul. Jiao jt (2020) sõnul on üldse väiksematel lastel emotsionaalselt raskem pandeemia ja liikumispiirangutega kohaneda.

COVID-19 pandeemia tõttu toimus kontaktõppelt kiire kolimine veebiõppele, mistõttu oli igal õpilasel vaja arvutit. 87% Eesti õpilastest andsid teada, et neil on arvuti kättesaadavus õppetöö tegemiseks, see protsent on väiksem kui OECD keskmine (89%). Arvuti kättesaadavuse määrajaks võis saada see, et leibkonnas on vaid üks arvuti, mida peab omavahel jagama. Heade õppetulemuste saamiseks on OECD (2020) uuringu kohaselt vaikne koht õppimiseks 93% Eesti õpilastest, ülejäänudel vaiksuse koha puudumine võis olla selle tõttu, et perekonnas oli ka teisi inimesi, kes olid veebiõppel või kodukontoris. Üle poole uuringus osalenud Eesti õpilastest leidsid, et usk endasse aitab neil raskest olukorrast välja tulla (OECD, 2018). Õpilaste eesmärk oli koolis õppida nii palju kui võimalik ja pingutamine oli eesmärgi täitmiseks väga oluline (OECD, 2020). Stoecklini jt (2021) poolt läbi viidud uuringus selgus, et Šveitsi ja Eesti lapsed väärtustasid veebiõppel olles võimalust oma aega planeerida, perega koos olemist, hommikuti kauem magamist, ise valitud ajal söömist ja interneti kasutamist kooli ülesannete lahendamiseks. Sama tõid välja ka lapsed Kutsari ja Kurvet-Käosaare (2020) pandeemiaaegsetest päevikutest. Oli õpilasi, kes leidsid, et kaugõppel olemine on väga hea muutus, sest iseseisvalt saab koolitööd kiiremini teha, sest ei pea teisi õpilasi järgi ootama (Stoecklin jt, 2021).

Võttes eraldi Šveitsi ja Eesti lapsed, siis Šveitsi laste sõnul oli koolis vähe edusamme ja kõik toimus aeglaselt, aga samal ajal Eesti lapsed tundsid, et töökoormus koolis on suurem ja kaugõppel olles õpetajatega suhtlemine on muutunud ebameeldivamaks (Stoecklin jt, 2021). Kui Šveitsis ja Eestis ei olnud lapsed niivõrd rahul kooli korraldustega, siis Kanada lapsed pidid leppima, et koolid pandi kauemaks kui kaheksaks nädalaks täiesti kinni, koolides ei toimunud isegi veebiõpet ja seetõttu leidsid lapsed, et nad igatsesid oma õpetajaid ja kaasõpilasi väga (Stoecklin jt, 2021). Suur osa õpetajatest leidsid, et digitaalsed vahendid oleks pidanud õppetöös neil juba varasemalt kasutusel olema, aga oli ka õpetajaid, kes kasutasid varasemalt õppetöös digitaalseid vahendeid, neil oli üleminek veebi kergem (OECD, 2020).

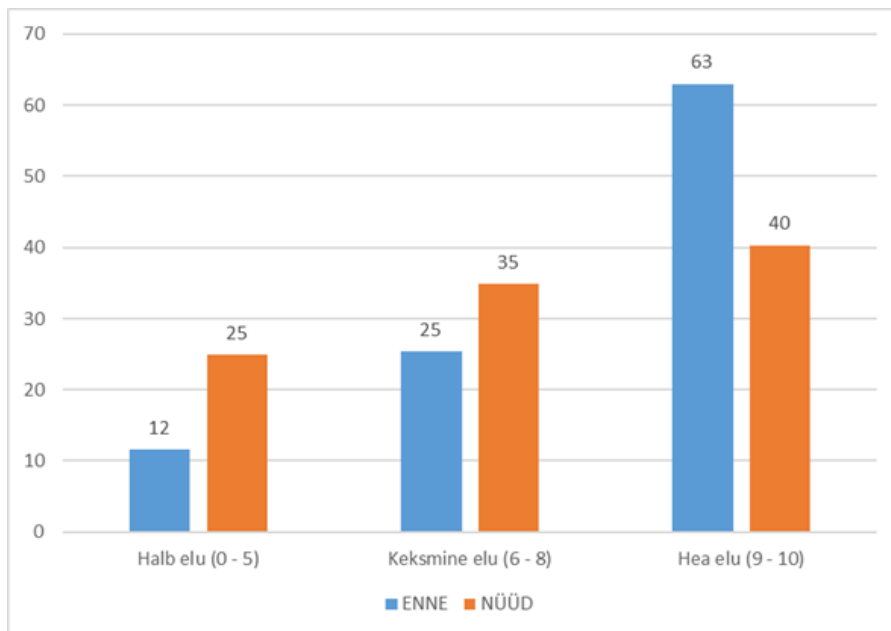
Fegert, Vitiello, Plener ja Clemens (2020) leiavad hoopis, et Covid-19 pandeemial võib olla ka positiivseid tagajärgi, näiteks tugevdada ühtekuuluvust perekonnaga, sest tuleb kriisi probleeme koos lahendada. Lisaks võib kaasa aidata isiklikule kasvule ja arengule (Fegert jt, 2020). Koduses keskkonnas leidsid õpilased, et vanemate abi ja toetus on väga oluline, et raskete aegadega hakkama saada (OECD, 2020). Stoecklini jt (2021) uurimuses leidsid lapsed, et vanematega suhted

muutusid pandeemia ajal, oli lapsi, kes said vanematelt palju tuge ja abi ning nautisid vanematega koos veedetud aega, aga oli ka lapsi, kes tundsid ennast kõrvalejäetuna.

Kutsar ja Kurvet-Käosaar analüüsisid laste koroonaaegseid päevikuid ja tegid intervjuusid lastega 2020. ja 2021. aasta kevadel. Päevikutest selgus, et lapsed on pandeemia ohtudest väga teadlikud ja ettevaatlikud, siis aasta hiljem intervjuudest selgus, et lapsed tunnevad ennast kindlamalt kui eelmisel aastal (Kutsar, Kurvet-Käosaar, 2021). Kui 2020. aasta kevadistes päevikutes kirjutati positiivsena, et saab perega rohkem koos olla, siis 2021. aasta kevadistes intervjuudes lapsed juba kaebasid, et perega ollakse liiga palju koos ja tekib palju konflikte (Kutsar ja Kurvet-Käosaar, 2021). Kuid Evansi jt (2020) uurimuses leiti, et vanemad tundsid end kui kodus vangis, sest enamus tavapärastest tegevustest olid piirangute tõttu võimatud, varasemalt aitasid just need tegevused vaimu tervena hoida.

Probleemi püstitus ja uurimisküsimused

2021. aastal toimus ISCWeB'i rahvusvaheline laste heaolu pandeemia keskenduv lisauuring Children's Worlds Supplement Study, milles osales ka Eesti (4.-6. klassi õpilased). Lastelt küsiti nende elu erinevate aspektide kohta, sealhulgas paluti hinnata eluga rahulolu momendil ja võrdlevalt enne pandeemiat. Selgus, et laste subjektiivne heaolu pandeemia jooksul pandeemia eelse ajaga võrreldes on tunduvalt alanenud (joonis 1). Selline tulemus sobib hästi mitmete teiste autorite uurimislite leidudega (nt OECD 2020; Lee 2020; Jiao jt 2020), milles toodi välja, et heaolu alanemise on põhjustanud perekonna rutiinide muutus, mure sugulaste pärast, igatsus klassikaaslaste ja sõprade järgi jpm. Varasemalt on välja tulnud, et laste heaolu on pandeemia ajal kahanenud. Kuid varasemalt pole pandeemia kohta tehtud uuringuid, milles on ainult laste arvamused ja tõlgendused, aga mina uurijana tahaksin teada, mida Eesti lapsed sellest ise arvavad, milliseid lahendusi lapsed pakuvad ja kuidas suhtuvad täiskasvanute otsustustesse pandeemia ajal.

Joonis 1. Children's Worlds. Supplement Study (Spring 2021): Estonia. ISCIWeB Webinar on February 10, 2022. (Isiklik kommunikatsioon juhendajaga)

Käesoleva uurimuse eesmärk on anda ülevaade pandeemia aegsest subjektiivse heaolu kahanemisest laste endi käsituste põhjal. Peamisteks uurimisküsimusteks on: (1) kuidas mõistavad lapsed heaolu; (2) kuidas räägivad pandeemia aegsetest headest ja halvatest kogemustest; (3) milliseid kriitilisi aspekte toovad lapsed välja täiskasvanute otsuste kohta; (4) millist nõu lapsed annavad pandeemia kestmisel edaspidiseks.

II METOODIKA

Metodoloogia valik

Punchi (2002) järgi on ekslik rääkida eraldi laste ja täiskasvanutega läbiviidavatest uurimismeetodidest, sest meetod sõltub lõpuks uurimuse kontekstist, samuti meetodi valik ei olene ainult uuritava vanusest, kogemustest, sotsiaalsest saatuses, vaid ka kultuurilisest eripärast ja füüsilisest keskkonnast. Enda uurimuse metodoloogiliseks lähenemisviisiks valisin kvalitatiivse uurimismeetodi, sest selle kaudu on võimalik uurida käsitusi, seletusi ja kogemusi, ilma et teeks üldistusi (Kalmus, Masso, Linno, 2015). Kvalitatiivse lähenemisviisi kaudu saan teada laste enda arvamused ja käsitused subjektiivse heaolu muutuste teemal.

Teoreetiline lähtekoht

Kuni eelmise sajandi lõpuni ei uuritud peaaegu üldse laste subjektiivset heaolu. Maailmas hakkas laste ja noorukite elu käsitlevate teadlaste mõtteviis muutuma ning seetõttu hakati välja mõtlema lastega seotud näitajaid (Casas, 2019). Uuema käsitluse järgi ei vaadata last ainult kui tulevast täiskasvanut, vaid kui subjekti ja aktiivset sotsiaalset tegutsejat siin ja praegu (Kutsar, soo, Raid, 2018). Lapsed kommenteerivad enda kogemustele tuginedes erinevaid sotsiaalseid tavasid ja poliitilisi küsimusi, mis otseselt või kaudselt nende igapäevaelu mõjutavad (Kutsar, 2020).

Teadlaste hoiakud on muutunud: laste ja noortega korraldatakse tänapäeval rohkem uuringuid; lapsed on parimad andmeallikad, sest oskavad kõige paremini oma elu aspekte hinnata; laste ja täiskasvanute arvamused võivad samas olukorras olla nii sarnased kui ka erinevad (Casas, 2019). Oluline on mõista laste maailma nende silmade läbi, mitte täiskasvanute vaates (Cohen, Manion, Morrison, 2007). Selle asemel, et lastelt otsida 'ühte tõest perspektiivi' peame aktsepteerima, et lastel ja täiskasvanutel on erinevad perspektiivid sama olukorra kohta (Dockett ja Perry, 2007). Dockett ja Perry (2007) on öelnud, et peale samade uuringute läbiviimist laste ja täiskasvanutega

on kindel, et lapsed on uuringutes kompetentsed sotsiaalsed osalejad ning seda hoolimata uuringutes osalejatest, meetodikatest ja lähenemisviisidest, mis peavad olema asjakohased ja tähendusrikkad.

Christenseni ja Prouti (2002) sõnul on lastega läbi viidavates uuringutes on leitud neli viisi: laps kui objekt, laps kui subjekt, laps kui sotsiaalne osaleja ja lapse nägemine kaasosalisena. Esimesed kaks on sotsiaalteadustes kasutusel olnud pikaajaliselt, aga viimased kaks on rohkem hiljutised viisid (Christensen ja Prout, 2002). Christenseni ja Prouti (2002) sõnul töötavad kõik neli viisi kaasaegsetes uuringutes koos. Enim kasutatav lähenemisviis on see, kus võetakse last kui objekti, kelle eest otsustasid kõik teised, sellist viisi kasutades jäetakse tähelepanuta laste iseseisvus vastutada ja arvamust avaldada. Nende heaolu on uuritud vaid täiskasvanute vaatenurgast, peegeldades lapsi sisuliselt ebakomponentsetena, sest kaheldakse laste usaldusvärsuses (Christensen ja Prout, 2002). Eeltoodud uurimisviisi kõrval on ka lähenemisviis, mis hoopis tunnustab lapsi subjektina ja võtab lapsi lähtepunktina (Christensen ja Prout, 2002). Sel juhul peab uurija pöörama erilist tähelepanu lapse küpsusele ja arengule, tavaliselt kasutatakse vanusepõhiseid kriteeriume (Christensen ja Prout, 2002). Kolmas uurimisviis, mis on üsna uus võtab ka lapsi kui subjekte, et näha lapsi sotsiaalsete osalejatena, kellel on omad arusaamad ja kogemused teatud teemadel, lapsi nähakse sotsiaalselt osalemas ja muutumas, lapsi ei peeta enam teistest sõltuvaks uurimisviisis ei tehta enam vahet täiskasvanutel ja lastel (Christensen ja Prout, 2002). Viis usaldusväärseid vastuseid saada on see, kui laste endi käest nende subjektiivse heaolu kohta küsida (Casas, 2019). Selleks, et saada rohkem ja paremaid andmeid, tuleks kasutada lastega grupivestlusi, sest siis tekivad grupis arutelud, mitte pole lihtsalt vastused täiskasvanule (Cohen jt, 2007). Neljas uurimisviis, kus lapsi nähakse kaasosalistena edendab laste kaasatust ja uurimuses nähakse nii teadlaseid kui ka informaatoreid, siinkohal on informaatoreks lapsed (Christensen ja Prout, 2002).

Minu bakalaureusetöö fookuses on laste subjektiivse heaolu muutumine pandeemia ajal. Soovisin saada lastelt selgitusi asjaolude kohta, mis mõjutasid laste heaolu langust. Lisaks soovisin lastega konsulteerida, mida täiskasvanud on pandeemia ajal teinud sellist, kus nad oleks võinud teistmoodi reageerida. Minu uurimuses on kasutatud eelnevatest välja toodud uurimisviisidest neljandat uurimisviisi, milles on laps kui kaasosaline/kaasuuriija, mitte lihtsalt uuritav.

Andmekogumismeetod

Lasele kui ka täiskasvanutele mõeldud uuringutes on sama oluline meeles pidada uuringu kontekst ja ülesehitus (Punch, 2002). Lapsed ei ole harjunud oma vaateid vabalt väljendama selliselt, et täiskasvanud neid tõsiselt võtaks, sest ühiskonnas on täiskasvanute positsioon domineerivam (Punch, 2002).

Minu uurimuse andmekogumismeetodiks on fookusgrupi intervjuu. Fookusgrupi intervjuude peamiste peateemadena uurisin laste arvamust heaolust, muutuseid pandeemia ajal ja laste soovitusi täiskasvanutele. Iga peateema all olid ka alateemad, näiteks rääkisime üldiselt pandeemiast, muutustest laste elustiilis, muutustest seoses kooliga, laste soovitusid eraldi poliitikutele ja rahvale ning lõpetuseks kuidas aidata mures kaaslast. Uurimuses lähtusin lastest kui kaasuurijatest, mitte kui ainult uurimuses osalejatest.

Fookusgrupi intervjuu võimaldab isegi intervjuukava (Lisa 1) olemasolul teha intervjuu käigus muudatusi ja täiendusi. Fookusgrupi intervjuu abil on võimalik luua arutluseks intervjuueeritavate ja intervjuueerija vahel igapäevasem ja mugavam olukord kui individuaalintervjuu ajal (Laherand, 2008). Intervjuu tulemustes on olulised laste seisukohad, need võivad intervjuu käigus erineda, kuid fookusgrupi intervjuus võivad nad hoopis uutele seisukohtadele jõuda.

Uurimuses osalejad

Minu uurimuses osales kokku 15 ühe maakooli 4.-6. klassi õpilast. 4. klassist osales kokku 6 last, neli poissi ja kaks tüdrukut; 5. klassist osales kokku 5 last, kolm poissi ja kaks tüdrukut; 6. klassist osales kokku 4 last, kaks poissi ja kaks tüdrukut. Valimina kasutasin eesmärgipärast mugavusvalimit, kuna tavaliselt on uurimustes kasutatud pigem suurte linnakoolide lapsi, siis seadsin enda uurimuses eesmärgiks uurida maakooli laste arvamusi. Uuritavateni oli kerge jõuda, sest õppisin ise varasemalt samas koolis ja keskkond oli mulle tuttav. Kuna pandeemia tõttu oli niigi palju puudujaid ja mõnel korral tuli intervjuude päeva edasi lükata, siis lõppvalimisse sattusid lapsed klassijuhatajate suunamise kaudu.

Uurimuse käik

Punch (2002) ütleb, et lastega tehtavates uuringutes ei ole vaid kaks võimalust: teha neid täpselt samamoodi nagu täiskasvanutele või täiesti erinevalt, selle asemel tuleks lastega uurimust vaadelda kui järjepidevat kulgemist ühest viisist teise. Teadlased peavad lihtsalt olema piisavalt kompetentsed, mõistmaks põhjuseid, et lastega uurimus võib erineda täiskasvanutega tehtud uurimusest (Punch, 2002). Minu uurimuses arvestasin lastega kui kaasuurijatega, kes jagasid ka enda arvamusi ja kogemusi. Vajadusel kohandasin enda kõneviisi lastepärasemaks.

Esiteks koostasintervjuukava, mille abil hiljem intervjuusid läbi viisin. Intervjuud viisin läbi 08. veebruaril 2022. aastal. Valisin uurimuse läbiviimise kohaks maakooli, sest tihti viiakse uurimused läbi suurtes linnakoolides, kuid minu valitud koolis õpib vaid natuke üle 100 õpilase ja uurijad satuvad sinna liiga harva. Selleks, et intervjuusid läbi viia võtsin ühendust kooli direktoriga, kes andis nõusoleku kooli minemiseks. Lisaks enne intervjuude läbiviimist saatsin lapsevanematele nõusoleku lehe, millega teavitasin laste osalemist intervjuudes ning keeldumise korral oli võimalus vanematel minuga ühendust võtta.

Kõik kolm fookusgrupi intervjuud viisin läbi samas maakoolis. Intervjuude läbiviimise keskkonnaks oli üks klassiruum, kuhu olin sättinud ringi toolid ja keskele jäi meile laud, laste jõudes istusid kõik valitud kohale, aga kuna klass oli üsna kitsas, siis nägin mõnes õpilases ebamugavust ja palusin kõigil lastel enda istekoht nii sättida, kuidas neil endal parem on.

Intervjuude alguses selgitasin lastele, et intervjuu on vabatahtlik ja soovi korral on kõigil võimalus lahkuda. Õnneks ei soovinud ükski vastajatest lahkuda. Esimese intervjuu viisin läbi neljanda klassiga, teise viienda klassiga ja viimane intervjuu oli kuuenda klassiga. Intervjuusid läbi viies võtsin Punchi (2002) nõu kuulda ja jälgisin, et ei suruks peale lastele kuidagi enda arvamust ja meenutasin lastele, et õigeid ja valesid vastuseid siin ei ole. Iga intervjuu käigus tuli päris palju uusi arvamusi, seetõttu oli intervjuusid väga huvitav läbi viia. Peale intervjuude läbiviimist koostasint kolm eraldi intervjuu transkriptsiooni, mille põhjal koostasint koodipuu ja hakkasint sisuanalüüsi koostama.

Uurimuse eetilised probleemid

Lastega tehtavates uurimustes võivad tekkida andmete kogumise, analüüsimise ja teabe edasi andmisel erinevaid eetilisi probleeme, seega tuleks probleemide ära hoidmiseks kasutada igal sammul eetilist mõtlemist (Berman, 2020). Bermani (2020) sõnul selline mõtlemine tõestab, et lastega tehtavates uuringutes on fookus eetilistel huvidel, mitte ainult laste esitatud tulemustel.

Laste uurimine on kahesuunaline protsess, mis sisaldab uurijate kommunikatsiooni (mida/kuidas uurida) ning laste ja uurijate vahelist head kommunikatsiooni, aga võib tekkida ka erinevate osapoolte konflikte (Kutsar, teema uurimine ja eetika, slaid lk 27, lapsed ja lapsepõlv aines TÜ 2022. aasta kevadel).

Lastega tehtavates uuringutes tuleb eetiliselt väga tähelepanelik olla, sest lasteni jõudes peame tihti saama nõusoleku hoopis mõnelt täiskasvanult (Punch, 2002). Lastele oli intervjuu täielikult vabatahtlik ja anonüümne, uurimuse tulemustes ma ei avalda laste nimesid ega kooli, kus uurimuse läbi viisin. Kuna intervjuude ajal tegin helisalvestisi, siis nende tegemiseks küsisin esialgu lastelt luba. Peale intervjuude transkriptsioonide tegemist kustutasin helisalvestised.

Analüüsimeetod

Tulemuste tõlgendamisel kasutasin suunatud sisuanalüüsi. Sisuanalüüs võimaldab keskenduda tekstis olulisele ja luua kategooriaid, analüüsi käigus antakse ülevaade terviklikust tekstist (Kalmus, Masso, Linno, 2015).

Fookusgrupi intervjuude käigus tegin helisalvestised, mille abil peale fookusgrupi intervjuusid alustasin intervjuude transkriptsioonide tegemist. Transkriptsioonid on täielikult anonüümsed. Transkriptsioonide tegemisele järgnes intervjuude kodeerimine. Enne kodeerimist ja koodipuu tegemist lugesin korduvalt transkriptsioone läbi. Intervjuude kodeerimiseks kasutasin tabeli formaati, kuhu koondasin kõik peateemad ja alateemad (Lisa 2) ning laste ütlused. Kategooriaid moodustasin uurimisküsimuste -ja intervjuudes lisaks ilmnenuid teemade põhiselt.

Uurija refleksiivsus

Kvalitatiivset uurimust lastega läbi viies pidin olema väga ettevaatlik, et ma enda kohalolekuga või teatud sõnadega nende vastuseid ei mõjutaks ega hindaks. Kuigi ma proovisin lastele mitte enda arvamust peale suruda, siis vahepeal tundsin, et minu vahekommentaariid intervjuude ajal natuke suunasid õpilasi vastama, näiteks kui kasutasin väljendeid “mhm” ja “jaa”, siis transkriptsioone tehes tundsin, et see andis minu poolt nõusoleku õige suuna kohta, mistõttu võib-olla mõned laste arvamused jäid mainimata. Lisaks mõistsin, et tegelikult pole kool kõige parem keskkond selle uurimuse läbiviimiseks, sest koolis on erinevad käitumisreeglid ja positsioonid. Ka minusse suhtusid õpilased esialgu nagu õpetajasse. Seetõttu tundsin, et alguses oli õpilastel veidi ärevust ja ebamugav minuga kontakti saada, kuid see hirm kadus enamikel kiiresti.

Fookusgrupis lasin iga küsimuse juures lastel endil arutellu laskuda, mõnel juhul suunasin neid tagasi õige teema juurde või aitasin küsimust paremini mõista. Esialgu õpilased olid tagasihoidlikud, aga kui olin seletanud, kes ma olen ja mida teen, siis nägin, et lapsed rahunesid. Peamine oli nende jaoks just see, et intervjuu tulemused jäävad anonüümseks. Fookusgrupi intervjuud läbi viies tundsin ennast kindlalt ja kogu intervjuu aja tundsin, et intervjuud lähevad hästi, sest õpilased hakkasid julgelt erinevate küsimuste juures vestlusi arendama ja kõik neist avaldasid enda arvamusi ja kogemusi. Kui oli lapsi, kes mõnes kohas jäid vaikseks või ei jõudnud teistega sammu pidada, siis pöördusin eraldi lapse poole, et ka tema saaks vastata.

III TULEMUSED

Järgnevalt esitan analüüsi tulemused uurimisküsimustest lähtuvate suuremate teemade kaupa. Analüüsis ilmnes neli teemat: heaolu mõiste; muutused pandeemia ajal; laste soovitud täiskasvanutele ja laste nõuanded edaspidiseks. Iga teema puhul olen suunatud sisuanalüüsi abil koondanud õpilaste käsitused põhikategoriate alla, mis omakorda jaotusid alamkategoriateks. Tekstis toon näiteid laste ütlustest, kinnitamaks minu tõlgendusi laste käsitlustest. Kui fookusgrupis toimus mulle uurijana huvipakkuv arutelu, siis esitan ka sellest katkeid. Ütluse autorid esitan koodiga, mis sisaldab viidet klassile ja lapse numbrile selles fookusgrupis, näiteks kood 5kl-2 tähistab 5. klassi laste fookusgruppi, kus viidatud lapsele olen omistanud numbri kaks. Mõningad sama klassi intervjuude tsitaate olen blokkidena välja toonud, kuid ülejäänud tsitaadid on tekstisisesed.

1. Lapsed selgitavad, mis on nende jaoks heaolu

Intervjuusid alustades arutasime lastega kõigepealt, kuidas nemad heaolu näevad. See oli minule endale kui uurijale vajalik, selleks et paremini mõista laste sõnumeid nendest endist lähtudes. Lapsed arutasid elavalt omavahel, mida heaolu sõna tähendab. Kõige üldisemalt seostasid nad heaolu üldise 'heaga': *"See on see, mis meie jaoks hea on."* (4kl-1) *"Kui sul on üleüldiselt hea olla."* (5kl-2) *"Äkki, ...kui sa tunned ennast hästi."* Lapsed seostasid heaolu täpsemalt turva- ja usaldustundega, ning rõõmsa meelega: *"Heaolu on minu arust, et turvalisus oleks ja on inimesed, keda saad usaldada."* (6kl-2); *"Sa oled rõõmus rohkem."* (5kl-4) Laste jaoks seostus heaolu ka hea tervise ning abistavate suhetega: *"Ma pakuks, et heaolu on siis, kui su tervis on hea, nagu kõigis mõttes."* (5kl-1); *"Et inimesed nagu aitavad või noh sedasi."* (4kl-2) Kokkuvõttes tõid lapsed välja heaolu mõiste laiemaid ja kitsamaid arusaamu, mis omavahel väga hästi sisuliselt kokku sobisid.

2. Lapsed räägivad muutustest seoses pandeemiaga

2.1 Pandeemiast üldiselt

Kõigi kolme fookusgrupi intervjuu lapsed leidsid, et pandeemia vähendas nende isiklikku heaolu. Alguses pidi harjuma kõigega ja kui koolis veebiloengud olid, siis esimestel kordadel käis kõik nii aeglaselt, sest polnud varem sellega kokkupuudet olnud. Oli ka õpilasi, kelle jaoks oli pandeemia tulek positiivne: *„Halvasti pandeemia ajal oli ainult kaks asja, koduõppel siis see, et aeglane algus. Ma polnud ju kunagi varem seda teinud. Ja see, et ma ei saanud minna teatud kohtadesse, kuhu oleksin tahtnud. Kõik muu oli väga tore. Aitäh, koroon. Emotsionaalselt võimas kogemus.“* (5kl-1)

Fookusgrupi intervjuudest tuli välja, et lastel oli pandeemia tõttu väga palju tujude ja tunnete muutusi: *Mitu päeva oli sellist, kus nagu kurb ja siis 2 või 3 päeva õnnelik, see kõikus hästi palju.* (4kl-6) Kurvaks tegi see, kui ei saanud sõpradega koos olla, ei näinud üldse inimesi ja huviringe jäi palju ära.

Lastele oli väga südamelähedaseks ka keskkonna teema, nende arust ei ole hea kui ühekordsed maskid kasutusel on, sest õues ringi liikudes vedeleb iga nurga peal mõni mask, mis on loodusele väga kahjulik. 4. klass arutab antud teemal:

„Ma olen näiteks sellele mõelnud, et need maskid ja aparaadid, kui kahjulik see on loodusele.“ (2)

„Maske on kõik metsad ja kraavid täis.“ (6)

„Linnas on ka nii palju maas neid maske.“ (5)

„Jaa, mille jaoks prügikastid Eestis tehtud on siis? Visake prügikasti ikka.“ (5)

„Jah, mõned viskavad maha, kui prügikast on paar m eemal.“ (6)

Lapsed leiavad, et palju mõistlikum oleks mitmekordsed maskid kasutusse võtta, sest need on paremad kui ühekordsed ja inimesed ei viskaks neid loodusesse laiali.

2.2 Pandeemiaga seotud muutused laste elustiilis

Pandeemia ajal toimus laste elus väga palju muutusi, esiteks tõid lapsed välja, et enam ei saanud sõpradega nii palju aega veeta kui varem ja seetõttu oli tihti igav. Kurvaks tegi eriti see, kui ei saanud enam sõprade sünnipäevadel käia. Kui varem nii väga koolis käia ei tahtud, siis pandeemia ajal ootasid lapsed kooli, et saaks lõpuks jälle sõpradega koos olla: *„Vahepeal koduõpe on päris hea, aga vahepeal ei ole. Tahaks kooli selleks, et sõpru näha.”* (5kl-5) Teiseks tõid lapsed välja, et õppida on pandeemia ajal kodus palju raskem, ei teki sellist tunnet, et päriselt õpid midagi, sest õpetajat pole kõrval ja kui abi vaja pead ise mõtlema ja lahenduse leidma. Eriti raskeks peeti uue teema õppimist: *„Raskem on kindlasti. No osad asjad lihtsamad, aga kui uus teema tuleb, siis raskem õppida seda.”* (6kl-1) Kolmandaks muutuseks nimetati huviringide ära jäämised. Kuna kõik intervjuueeritavad käivad samas koolis, siis enamus huviringe olid neil samad, peamisteks olid: võrkpall, kokandus, jalgpall ja näitlemine. Kõige rohkem sai kohal käia jalgpallis, sest sellele tehti väli trennid. Näitlemis ringist rääkides meenutasid 5. klassi lapsed:

„/.../Alguses oli meil koolis ka üks näitering teise õpetajaga, aga siis tuli koroon ja see läks kinni ja jäi pooleli. Terve näidend oli valmis.” (5)

„Jah jäi poolel jah.” (3)

„Me nägime nii palju vaeva, kostüümid olid ja ehtasime isegi papist autod valmis.” (1)

„Jaaa.” (5)

Oma vaba aja sisustamiseks leidsid õpilased ka uusi tegevusi, et oleks midagigi teha, näiteks maalimine, meisterdamine, joonistamine, metsas käimine, ehitamine. Peamine vaba aja veetmise lahendus oli siiski ekraan- telefon või arvuti. Osa õpilastest rääkis, et õppisid tihti paari päeva asjad ette ära, siis sai kodus rahulikumalt olla: *„Jaa, siis ma sain aru, et oota, kuna ma olen nüüd koduõppel, siis kui ma õpin, teen seda väga kiiresti ja siis on kõik. Saan rohkem vaba aega.”* (5kl-1) Kui jõudsime õppemahu juurde, siis tekkis 5. klassi õpilastel vaidlus:

„Kuna minu arust on just kõige rohkem õppida, kuna tavaliselt kui me koolis oleme, siis ei ole nii palju õppida, kui siis kui kodus olles on.” (4)

„Minu arust on just vähem.” (2)

„Kuidas? See pole üldse loogiline.” (4)

Kui õppemahu osas mindi vaidlema, siis lõpuks olid enamus samal meelel, et veebi õppe tõttu ajaliselt kulus õppimisele rohkem kui kontaktõppe ajal. Veebiõppe tõttu kulus palju aega ettevalmistustele ja seadmete tööle panemisele.

2.3 Pandeemiaga seotud muutused koolis

Pandeemia tulekuga ja koolide sulgemisega tekkis lastel esialgu täielik teadmatus ja šokk. Koolid läksid päeva pealt kinni ja koolis jäi nii palju asju pooleli. E-kooli minnes tuli alguses mõnda aega õppida, kuidas kõik veebis toimib ja seal tekkis lastel mõningaid raskuseid. Muret tekitas lastele ka nende endi kodused seadmed ja internet, sest kui need kiirelt ei reageerinud ja veebitundi sisse ei loginud, siis mindi kiirelt paanikasse ja võis juhtuda, et väga palju tunnist jääb nägemata ja ka õpetajalt ei saa nii kiirelt abi ja vastuseid kui saaks klassiruumis. *„Kui vahepeal nett halb, siis ma ei saa ülesannet teha ja ei kuule midagi ja lähen paanikasse. Või vahel saab telefon tühjaks.”* (5kl-5)

Lapsed leidsid veebiõppe juures suureks raskuseks õppimisele keskendumise. Oma kodus õppides ei ole selliseid karne reegleid nagu koolis, näiteks viis õpilaste keskendumist ära erinevad arvutimängud, telefonid ja muud oma toas olevad asjad ning tegevused: *„Keskendumine oli veits raskem jaa, sest oma toas võib tulla kiusatus teisi asju teha ja siis õpetaja küsib, mis ma teen.”* (4kl-5)

Lisaks oli ka lapsi, kelle tähelepanu hajus seetõttu, et saadi teistest varem tunnitöö tehtud ja oodates hakkas lihtsalt igav. Igavuse peletamiseks võeti kätte näiteks telefon või otsiti arvutist mõni mäng. Oli õpilasi, kellele meeldis ekraani taga õppimine, aga oli ka neid, kellele meeldib arvutis hoopis mängida: *„Arvutis meeldib mulle mängida.”* (4kl-2)

Mängimise tõttu oli nende ekraanis oleku aeg veebiõppe ajal veel kõrgem, mille tõttu võis päeva lõpuks ekraan juba tervisele hakata: *„No ikka silmad hakkavad päeva lõpuks valutama.”* (4kl-6)

Ekraanis olemise miinuseks leiti veel, et kogu aeg arvutis kirjutades ja veebis töölehti täites muutus õpilastel käekiri tunduvalt halvemaks kui varem: *„Käekiri läks halvemaks.”* (6kl-1) Kõige raskemaks nimetas veebiõppe õpilane, kes oli just kolinud Eestisse ja sai nädal aega koolis olla kui ühel päeval koolid e-õppele saadeti. Õpilane leidis, et sellises olukorras oli väga raske õpetajaid ja teisi õpilasi tundma õppida. E-koolis oli ta teisi juba pikalt näinud, aga tagasi kooli minnes alustas ta uuesti puhtalt lehelt ja pidi ennast veelkord tutvustama.

Arutlesime lastega nende õppetulemuste muutuseid ja lapsed leidsid, et pandeemia ajal on põhimõtteliselt kõigil hinded muutunud: *„Mul oli näiteks see, et okei vahepeal lähevad mul hinded nagu paremaks kui ma kodus olen ja vahepeal kõiguvad niimoodi, et lähevad paremaks ja siis jälle halvemaks.”* (4kl-6) oli lapsi, kelle hinded läksid halvemaks: *„Ütleme nii, et tänu koduõppele on minu hinded läinud näiteks palju halvemaks kui need enne olid.”* (5kl-3) Mõnel jällegi paranesid hinded: *„Minul on läinud just vastupidi, mul on läinud veidike paremaks.”* (5kl-1); *„Mul olid siis just viied.”* (6kl-4)

Oli õpilasi, kellel hinnete languse tõttu läks tuju halvaks, tekkis vastikus ja tuli ka nutt peale ja seetõttu ei julgenud tihti isegi enda hindeid vaadata. Arutleti, et hinnete langust võis mõjutada veebiõppel see, et õppetöö ei läinud nii sujuvalt ja õpetajalt ei saanud alati nii kiirelt vastuseid kui loodeti. Õpetajale küsimuste esitamiseks pidi meili saatma, aga ei olnud kindel kuna õpetaja seda näeb ja vastata jõuab.

Veebiõppe positiivse küljena nähti seda, et kui koolis olles on sõber haige, siis teda ei näe, aga veebis on isegi haiged kohal. Tervena olles oli võimalus minna teiste sõprade juurde (teise linna), kuhu kooli ajal minna poleks saanud. Järgmiseks positiivseks küljeks toodi välja parem õppimiskeskond- kodus on vaiksem õppida, pole sellist klassi müra ja teiste lobisemist. Lisaks oli õpilasi, kes nautis veebiõpet, sest siis sai kodus kauem magada. Kuna pandeemia tõttu ei olnud ainult koolid kinni vaid ka paljud asutused, kus vanemad töötasid, siis olid lapsed ja vanemad rohkem aega koos.

E-õppelt kooli tagasi tulles tuli edaspidi kõikidel õpilastel Covid-19 kiirteste teha. Testide tegemine tekitas lastes nii elevust, hirmu kui ka ükskõiksust. Elevaks muutis õpilasi vastuse ootamine: *„See ootusärevus ja hirm oli nõme, et mis siis saab, kui ma koroonas olen.”* (4kl-2) Kui testide tegemine juba tavaliseks muutus, siis kadus ka vaikselt hirm ja elevus ära, samuti polnud lõpuks enam testi tegemine nii ebameeldiv kui alguses.

Esialgsed piirangud koolis olid sellised, et 12 aastased või vanemad pidid maski kandma ja ainult enda klassi juures olema. Siinkohal tundsid mõned õpilased ebaõiglust, sest klassis oli nii 11-aastaseid õpilasi kui ka 12-aastaseid õpilasi, nende sõnul oleks võinud siis terve klass maske kanda. Õpilased leidsid, et see maskide kandmine oli üsna ebavajalik, sest nii kui nii olid nad enda klassiga alati klassis koos, arusaadav oleks maskide kandmine siis, kui kellelgi esinevad sümptomid. Koolis olid seatud ka sellised piirangud, et iga klass oli enda klassis ja erinevate klasside õpilasi ei lastud korruga samasse ruumi. Vahel said õpilased saalis koos olla, aga siis oli

ka saal klassidele eraldi ära jagatud. Sellised piirangud tekitasid ka õpilastes halbu tundeid: *„Koolis ei olnud seda haigust, siis ei oleks mõtet seda teha, kui on haigus, siis küll jah. Siis võib panna erinevatesse klassidesse nagu karantiini.” (6kl-1)*

Sel ajal kui toimus veebiõpe siis saadeti lastele koju toidupakke, lapsed leidsid, et toidupakkide koolist koju saatmine oli väga hea lahendus, sest ei olnud kasulik ainult see, et siis ei pea vanemad poodi minema vaid lapsed proovisid neist toiduainetest ka ise süüa teha. Tuli välja, et nii mõnigi laps õppis tänu toidupakkidele paremini süüa tegema või häid uusi asju katsetama. Lisaks oli muidugi niisama tore lastel vaadata, et mida sel korral saadeti, mõnel jätkus lõbu topelt, sest peres oli mitu õpilast.

3. Laste soovitusel täiskasvanutele ja eakaaslastele

3.1 Laste soovitusel poliitikutele

Esimeses fookusgrupi intervjuus tuli välja, et laste meelest peaks poliitikutel piirangud kohe maha võtma, et tavaline elu edasi läheks. Kuid leiti ka, et piirangute maha võtmine võib pandeemia uuesti esile tuua. 4. klassi lapsed laskusid arutellu:

„See kui see koroonaga hakkab ära kaduma vaikselt, siis võetakse need piirangud maha.” (1)

„Ja siis see tuleb uuesti. Suvel võetakse maha ja siis suvel tuleb uuesti kõik asjad ja siis...” (5)

„Jaa talvel on ka nagu enam vähem ja kevadel on ka kõik peal jälle.” (1)

„Sügisest, sügise keskelt läheb kõik uuesti nagu.” (5)

Lisaks fookusgrupi intervjuudes selgus, et edaspidi ei peaks pandeemia ajal kohe esimese asjana kogu Eesti koole kinni panema, vaid tuleb alguses rahulikult vaadata, mis haigusega toimub, kui nakatumisi on palju, siis kool kinni. Lapsed tõid välja ka selle, et täiskasvanud peaksid edaspidi rohkem uurima laste vaatenurkasid, sest lapsed kasvavad ja vajavad palju tuge vanematelt, sõpradelt ja õpetajatelt: *„Ausalt ei tea, ma tahaks, et need kes juhivad seda ja teevad seda koroonatööd, et nad näeks laste vaatepunktist ka, sellepärast kui sa kasvad, siis sul on ju vaja hästi palju tuge vanematelt, õpetajatelt, sõpradelt, sotsiaalne elu saada. Kui see pannakse kinni, see ei ole*

eriti hea tulevikus." (6kl-2) Kui rääkisin lastega maski kohustusest, siis leiti, et ei tohiks inimesi sundida maski kandma. See väide viis 4.klassi arutellu:

"Pigem sellistes avalikes kohtades ju ikka." (6)

"No jaa avalikes jaa, aga no õues ei pea." (1 ja 4)

"Lähed näiteks turule ja pead maski panema, okei ei mitte turule vaid õue, ei pea ju maski panema." (5)

"Kaubanduskeskuses ju võiks ikka mask ees olla, seal on palju inimesi." (6)

Lapsed lisasid ka, et testide tegemine koolis kaks korda nädalas on raiskamine. Testima peaks siis, kui on sümptomid. Testide liigne kasutamine reostab lõpuks ainult keskkonda.

Samuti mainiti, et poliitikud ei tohiks inimesi vaksineerima sundida vaid vaksineerima peaksid inimesed, kes ise vabatahtlikult seda soovivad.

Kokkuvõtvalt leiavad lapsed, et piirangute peale panemist tuleks edaspidi põhjalikumalt kaaluda ja tuleks küsida ka lastelt endilt nõu, samamoodi maskide ja vaksineerimisega. Kõigil peaks olema õigus ise otsustada.

3.2 Laste soovitusel rahvale

Lapsed soovivad rahval hoolsamad olla: ei puutu palju erinevate inimestega kokku ja haiged inimesed peaksid kindlasti koju jääma. Isegi kui piiranguid vähemaks võetakse, siis peaksid inimesed neid piiranguid väheke veel hoidma, sest muidu tuleb Covid-19 jälle tagasi. Samuti peaksid inimesed, kes nii väga Covidisse ei usu rohkem uskuma hakkama ja inimesed peaksid kokkuhoidvamad olema ja igasugused mässud lõpetama: *"Peaks need noh mässud ja ja need kuidagi ära lõpetama, selle koroonaga seoses."* (4kl-2) Kokkuvõtvalt soovitasid lapsed rahval rohkem üksteisest hoolida ja ettevaatlikud olla.

3.3 Kuidas aidata mures/hirmus kaaslast

Arutlesime lastega, kuidas peaks aitama mures kaaslast pandeemia ajal. Lapsed arvavad, et põhiline aitamise viis on rääkimine. Tuleb seletada kaaslasele, et asjad ei ole nii hullud kui

tunduvad ja lohutama, et ühel päeval saab pandeemia läbi. Soovitati et, kui tahad inimestega suhelda või väljas käia, siis peab maski kandma ja käsi pesema. On ka lapsi, kelle meelest on parim abi nendega koos olemine, aga vaid siis, kui kumbki pole lähikontaktne olnud. Aga kui on kaaslane, kes kardab oma vanavanemate pärast, siis tuleks võimalusel videokõnesid teha, siis on näha, et kõik on vanavanematel hästi.

Õpilased leidsid ka, et nemad ei saa kuidagi teisi aidata, sest kui keegi väga kardab, siis pole midagi teha: *„Ma ei saakski teda mitte kuidagi aidata, kuna see ta enda asi, kas kardab või ei. Mul ei ole kuidagi teda aidata.”* (5kl-4) Inimestele, kes on väga hirmul soovitati lihtsalt võimalusel kodus olemist. Kokkuvõtvalt leidsid lapsed palju erinevaid ja sobivaid viise teiste aitamiseks.

IV JÄRELDUSED

Selgus, et laste jaoks tähendab heaolu peamiselt üldist 'head', turvatunnet, rõõmsat meelt ja head tervist.

Nii varasematest uuringutest (ISCWeb, 2021; OECD, 2020; Lee 2020; Jiao jt 2020) kui ka minu uurimusest selgus, et laste subjektiivne heaolu on pandeemia ajal langenud. Lastel on tekkinud ärevus seoses kooliga, suhetega ja pandeemia meetmete rakendamisega. Sarnaselt varasemate uurimustega on peamiseks heaolu languse aspektideks veebiõpe ja vähenenud suhtlemisvõimalused sõpradega.

Tulemustest selgus, et laste eluga rahulolu langus tuli äkilistest muutustest nende eluviisis. Esimeseks heaolu languse põhjusteks nimetati muutuseid koolielus. Õnneks Eesti õpilastele veebi õppele suundumine ei olnud täiesti võõras ala, sest meil kasutatakse juba aastaid erinevaid veebis õppimise keskkondi. UNESCO 2020 uurimuses on leitud, et 165s riigis on lapsed kannatanud hariduse puudumist ühiskonna lukkukeeramise tõttu (UNESCO, 2020). Minu uurimuses selgus, et laste arvates õppimine veebi teel ei anna nii palju ja rikkalikke teadmisi kui kooli pingis õppimine. Kuid tulemustest on näha, et lastele kodus õppimise rahulik keskkond meeldib rohkem kui klassimüras õppimine. Internetis õppimiseks tuleb lastel rohkem kannatlik olla ja keskenduda ainult õppimisele, aga kodus õppides on seda väga raske saavutada. Sama tulemust näitas ka varasem Kutsari ja Kurvet-Käosaare (2021) uuring. Õppetulemuste muutuse kohta oli arvamusi erinevaid, oli õpilasi kelle hinded paranesid pandeemia ajal ja oli ka õpilasi, kelle hinded alanesid. Alanenud hinnetega õpilased tunnistasid, et sellel oli mõju nende heaolule ja enesetundele. Õpilased, kelle hinded paranesid, heaolu langust ei täheldanud. Mitmed uurimused (Kutsar, Kurvet-Käosaar, 2021; Stoecklin jt, 2020) on välja toonud, et laste jaoks veebiõppe positiivne külg oli see, et hommikuti saab kauem magada ja rohkem oma aega planeerida. Sellise tulemuse andis ka minu uurimus.

Teise heaolu languse põhjuseks olid muutused laste elustiilis- sõpradega aja veetmine ja huviringide tegevused vähenesid. Kuna laps on alles kasvav ja arenev isiksus, siis tema arenguks on vaja sotsiaalseid oskusi ja arendavaid tegevusi, nende puudus ei soosi lapsele head tulevikku. Uurimuse analüüsist tuli välja, et laste jaoks on väga oluline sõpradega suhtlemine ja koos aja veetmine, kuid pandeemia ajal ei olnud see nii palju võimalik kui varasemalt ja see mõjutas laste

heaolu. Lapsed ei ole mõeldud kodus kinni olema, lapsed on loomult mängulised ja sotsiaalsed, naudivad sõpradega olemist ja lukustus pani selle kõik seisma (Munir, 2021). Kõik minu uurimuses osalejad leidsid, et huviringide ära jäämine tekitas nende elus päris suure tühimiku.

Kolmandaks heaolu languse põhjuseks toodi täiskasvanute liiga rutakad otsused. Uurimuses osalenud lapsed leidsid, et täiskasvanud sh poliitikud tegid koolide sulgemisel liiga rutakaid ja ebavajalikke otsuseid. Lapsed tundsid, et siinkohal ei arvestatud piisavalt nende heaoluga. Edaspidi soovitati olukordades, kus on lapsed esikohal arvestada ka laste endi vaatenurkadega. Leian, et tõepoolest edaspidistes olukordades on oluline uurida ka laste käest, mis oleks nende elu muutmiseks kõige õigem ja tõhusaim viis. Lastega rääkimist nende elu mõjutavatel teemadel on rõhutanud paljud laste ja lapsepõlve uurijad (nt Casas, 2019; Mason ja Danby, 2011)

Viimase tulemusena toon välja, et lapsed soovitasid ka täiskasvanutel hoolsamad ja ettevaatlikumad olla. Ei tasu peale haiguse põdemist või piirangute kadumist kohe kiiruga tavalisse ellu naasta vaid tuleb muutustega tasapisi uuesti harjuda, et pandeemia meieni tagasi ei tuleks. Meie kui täiskasvanud peaksime lapsi rohkem kuulama, sest pandeemia tagasi tulek mõjutab kõige rohkem meie järelkasvu.

Leian, et edaspidistes uuringutes, mis puudutavad ka lapsi tuleks neid kaasata ja võtta lapsi kui subjekte, sest kui teemad puudutavad lapsi, siis ei saa täiskasvanud kõiki otsuseid laste eest ära teha. Lapsed tõid välja, et neile läheks korda, kui nende vaatenurgad ja arvamused täiskasvanutele rohkem olulised oleks. Lisaks leidsid lapsed, et täiskasvanud peaksid edaspidi rohkem keskkonna probleemidega tegelema. Näiteks COVID-19 testid ja ühekordsed maskid, neid ei tohiks niisama kulutada ja loodusesse laiali visata.

KOKKUVÕTE

Minu bakalaureusetöö eesmärgiks oli uurida laste subjektiivse heaolu langust pandeemia ajal. Uurimust tehes oli oluline teada saada, mida lapsed ise räägivad pandeemia aegsetest muutustest ja kuidas see nende heaolu mõjutas. Laste vastused sain fookusgrupi intervjuude kaudu.

Selgus, et aastatega pole erinevate uurimuste (Kutsar ja Kurvet-Käosaar, 2020; OECD, 2020; Stoecklin, 2021) käigus laste vastused pandeemia aegse heaolu muutustest eriliselt muutunud. Kuid leiti, et võrreldes varasemate aastatega, siis 2022. aasta kevadeks on hirm haiguse ees vähenenud. Minu uurimuses tuli välja, et suurim muutus pandeemia ajal toimus koolis, kus varasemalt veedeti suurem osa oma päevast. Laste vastustes tuli välja, et veebiõppel olemisel oli nii positiivseid kui ka negatiivseid külgi, kuid üldiselt olid negatiivsed küljed domineerivamad. Teiseks oluliseks muutuseks oli sotsiaalse elu vähenemine, peamiselt siis sõpradega olemise puudus, selgus, et see muutus oli kõige rohkem süüdi laste heaolu vähenemises. Lapsed ei saanud enam igapäevaselt sõpradega suhelda või neile külla minna. Lisaks selgus, et lapsed väärtustaksid, kui ka neil oleks võimalik poliitilistel teemadel kaasa rääkida, kui teemad puudutavad lapsi, sest lapsed leiavad, et täiskasvanud ei tee alati õigeid otsuseid. Seetõttu loodan, et minu uurimust lugedes näevad täiskasvanud võimalusi lapsi rohkem poliitikasse ja olulistesse küsimustesse kaasata.

Kokkuvõtvalt võib öelda, et minu fookusgrupi intervjuudes osalenud lapsed nõustusid väitega, et nende heaolu on pandeemia ajal vähenenud, sest kõik muutused mis pandeemia ajal nende elustiili muutsid tekitasid lastes iga kord uusi muresid ja võtsid harjumiseks palju aega.

KASUTATUD KIRJANDUS

Berman, G. (2020). Ethical Considerations for Evidence Generation Involving Children on the COVID-19 Pandemic. *Office of Research- Innocenti Discussion Paper*. Kasutatud 20.04.2022.

Casas, F. (2019). Are All Children Very Happy? An Introduction to Children's Subjective Well-Being in International Perspective. D. Kutsar (toim), K. Raid (toim), *Children's Subjective Well-Being in Local and International Perspectives* (6–17). Tallinn: Statistikaamet

Children's Worlds. Supplement Study (Spring 2021): Estonia. ISCIWeB Webinar on February 10, 2022. (isiklik kommunikatsioon juhendajaga)

Christensen, P., Prout, A. (2002). Working with Ethical Symmetry in Social Research with Children. *Childhood*, 2002, 9: 477. doi: 10.1177/0907568202009004007

Cohen, L., Manion, L., Morrison, K. (2007). *Research Methods in Education (6th ed.)*. New York: Taylor & Francis e-Library.

Diener, E., Oishi, S., Lucas, R.E. (2002). Personality, Culture, and Subjective Well-being: Emotional and Cognitive Evaluations of Life. *Annual Review of Psychology*, 54 (1):403-425

Dockett, S., Perry, B. (2007). Trusting children's accounts in research. *Journal of Early Childhood Research*, 2007 (4), 47-61. doi: 10.1177/1476718X07072152

Evans, S., Mikocka-Walus, A., Klas, A., Olive, L., Sciberras, E., Karantzas, G., Westrupp, E.M. (2020). From "It Has Stopped Our Lives" to "Spending More Time Together Has Strengthened Bonds": The Varied Experiences of Australian Families During COVID-19. *Frontiers in Psychology*, 11:588667. doi: <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.588667>

Fegert, J.M., Vitiello, B., Plener, P.L., Clemens, V. (2020). Challenges and burden of the Coronavirus 2019 (COVID-19) pandemic for child and adolescent mental health: a narrative review to highlight clinical and research needs in the acute phase and the long return to normality.

Child and Adolescent Psychiatry and Mental Health, 2020 14:20. doi: <https://doi.org/10.1186/s13034-020-00329-3>

Jiao, W.Y., Wang, L.N., Liu, J., Feng Fang, S., Jiao, F.Y., Pettoellu-Mantovani, M., Somekh, E. (2020). Behavioral and Emotional Disorders in Children during the COVID-19 epidemic. *The Journal of Pediatrics*, S0022-3476(20)30336-X. doi: <https://doi.org/10.1016/j.jpeds.2020.03.013>

Kalmus, V., Masso, A., Linno, M. (2015). Kvalitatiivne sisuanalüüs. Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas. Kasutatud 17.05.2022, <https://samm.ut.ee/kuidas-analüüsida-tekste-ja-diskursust>

Kutsar, D., Kurvet-Käosaar, L. (2021). The Impact of the COVID-19 Pandemic on Families: Young People's Experiences in Estonia. *Frontiers in Sociology*, 6:732984. doi: 10.3389/fsoc.2021.732984

Kutsar, D. (2020). On major conceptual shifts within research on child well-being in Estonia. *Diskurs Kindheits- und Jugendforschung / Discourse Journal of Childhood and Adolescence Research*, 15 (2-2020), 174–184. doi: 10.3224/diskurs.v15i2.05

Kutsar, D., Soo, K. (2019). Subjektiivne heaolu ja õigused laste hinnangul. D. Kutsar (toim), K. Raid (toim), *Laste subjektiivne heaolu kohalikus ja rahvusvahelises vaates* (18-31). Tallinn: Statistikaamet.

Kutsar, D., Raid, K., Soo, K. (2018). *Rahvusvaheline laste heaolu uuring – võimalus arendada lastekeskset statistikat*. Tallinn: Statistikaamet.

Kutsar, D. (2022). *Uurimine ja eetika*, slaid lk 27, lapsed ja lapsepõlv aines TÜ 2022. aasta kevadel.

Laherand, M.L. (2008). *Kvalitatiivne uurimisviis*. Tallinn: Sulesepp.

Lee, J. (2020). Mental health effects of school closures during COVID-19. *Lancet Child Adolesc Health*, 4(6), 421. doi:10.1016/S2352-4642(20)30109-7

Mason, J., Danby, S. (2011). Children as Experts in Their Lives: Child Inclusive Research. *Child Indicators Research*, 4(2):185-189. doi: 10.1007/s12187-011-9108-4

Munir, F. (2021). Mitigating COVID: Impact of COVID-19 Lockdown and School Closure on Children's Well-Being. *Social Sciences*, 10:387. doi: <https://doi.org/10.3390/socsci10100387>

OECD (2018). The Future of Education and Skills 2030. Learning Framework 2030. Kasutatud 26.04.2022. [http://www.oecd.org/education/2030/E2030%20Position%20Paper%20\(05.04.2018\).pdf](http://www.oecd.org/education/2030/E2030%20Position%20Paper%20(05.04.2018).pdf)

OECD (2020) School education during covid-19 were teachers and students ready? Kasutatud 24.04.2022. <https://www.oecd.org/education/Estonia-coronavirus-education-country-note.pdf>

OECD (2020) Education policy outlook: Estonia. Kasutatud 22.04.2022. <https://www.oecd.org/education/policy-outlook/country-profile-Estonia-2020.pdf>

OECD (2020). Combatting COVID-19's effect on children. Kasutatud 24.04.2022.

Punch, S. (2002) 'Research with Children: The Same or Different from Research with Adults?' *Childhood*, 9 (3): 321-341. doi: <https://doi.org/10.1177/0907568202009003005>

Soffia, M., & Turner, A. (2021). Measuring Children and Young People's Subjective Wellbeing. What works Centre for Wellbeing., <https://whatworkswellbeing.org/resources/measuring-children-and-young-peoples-subjective-wellbeing/>

Stoecklin, D., Gervaid, C., Kutsar, D., Heite, C. (2021). Lockdown and Children's Well-Being: Experiences of Children in Switzerland, Canada and Estonia. *Childhood Vulnerability Journal*, 2021, 41-59. doi: <https://doi.org/10.1007/s41255-021-00015-2>

UNESCO (2020). Rallies international organizations, civil society and private sector partners in a broad Coalition to ensure #LearningNeverStops. Kasutatud 20.04.2022 <https://en.unesco.org/news/unesco-rallies-international-organizations-civil-society-and-private-sector-partners-broad>

LISAD

Lisa 1. Intervjuu kava

Teema: Laste subjektiivse heaolu langusest pandeemia ajal: lapsed selgitavad ja annavad nõu.

Uurimisküsimus: Millised on noorte kogemused pandeemia ajal?

Intervjuu alustamine:

Tere, olen Tartu Ülikooli infoühiskonna ja sotsiaalse heaolu õppekava, sotsiaaltöö ja sotsiaalpoliitika eriala kolmanda aasta tudeng Elisabeth Pahk ning viin läbi lõputöö uurimust, teemal “Laste subjektiivse heaolu langusest pandeemia ajal: lapsed selgitavad ja annavad nõu.” Uurimismeetodina kasutan ma fookusgrupi intervjuud. Eesmärgiks on näha kas ja kuidas on laste heaolu pandeemia ajal muutunud ning näha seda laste vaatenurgast.

Intervjuud salvestatakse diktofoniga, transkribeeritakse ja saadud tulemusi analüüsitakse.

Intervjuu küsimused:

Mis on Teie arvates heaolu?

Mis oli pandeemia ajal hästi?

Mis oli pandeemia ajal halvasti?

Mida tegid täiskasvanud õigesti/valesti?

Kuidas peaksid täiskasvanud edasi tegutsema?

Kuidas sellises olukorras laste heaolu ja turvatunnet tõsta?

Kas Teie meelest olid kasutusele võetud piirangud- suletud koolid, poed, noorte asutused õigustatud?

Millega te pandeemia ajal peamiselt enda päeva sisustasite? (Mis aitas teil tegevuses püsida?)

Kas tekkis mõni uus hobi/huvi, mis varem nii suurt huvi ei pakkunud?

Lisaks on küsimused, mis tekivad arutelu käigus.

Lisa 2. Koodipuu

TEEMA	PÕHIKATEGOORIA	ALAMKATEGOORIA	
Mis on heaolu laste arvates	Heaolu mõiste		
Muutused pandeemia ajal	Üldine	Šokk Piirangud Koolid kinni e-kool segadus, teadmatus	
		e-kool	
		Testide tegemine	
		Piirangud koolis	
	Pandeemia head küljed	Kauem magada	
		Perega rohkem koos	
		Parem keskkond õppimiseks	
		Toidupakid	
	Pandeemia halvad küljed	Hinded kehvemaks	
		Sõpradega ei saanud aega veeta	
		Tujude muutus	
		Koolitööde jaotus	
		Õppimine raskem	
		Karantiin	
	Nii head kui ka halba	Kooli kinnipanek	
		Üldine arvamus Hea/halb?	
	Muutused elustiilis	Huvidega tegelemine	
		Uued tegelused	
	Aja sisustamine	Õppimine	
		Vaba aeg	
		Koduloomad	
	Mured laiemalt	Keskkond: maskid	
		Keskkond: testid	
		Vaktsineerimine	
		Suhted sugulastega	
		Nakatumis/nakatamishirm	
Laste soovitusel tsk-le	Poliitikutele	Piirangud	

		Maskid/testid	
	Üldine nõu	Rahvale	
	Alternatiivid	e-poed	
Laste nõu edaspidiseks		Piirangud	
		Hügieen	
Laste turvatunne	Üldine mulje	Tõusnud?	
		Langenud?	
		Kuidas aidata?	
	Teadlikkus abi saamiseks	Vaimse tervise liinid	
Kiusamine		Üldine	
		Väljapääs reaalsusest	

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Elisabeth Pahk (sünnikuupäev: 08.01.2000),

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose „Laste subjektiivse heaolu langus pandeemia ajal: lapsed selgitavad ja annavad nõu“, mille juhendaja on Dagmar Kutsar,
  - 1.1 reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
  - 1.2 üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 23.05.2022

